

Nemzeti
Köszolgálati Egyetem
Vezető-és Továbbképzési Intézet

ZELLER JUDIT, RÓZSÁS ESZTER

Gyermek- és ifjúságvédelem

Budapest, 2014

A tananyag az ÁROP-2.2.19-2013-2013-0001 Elektronikus képzési és távoktatási anyagok készítése című projekt keretében készült el.

Szerző:

© Zeller Judit, Rózsás Eszter 2014

Kiadja:

© NKE, 2014

Felelős kiadó:

Patyi András
rektor

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujsechenyiterv.gov.hu
06 40 628 628

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Tartalom

1. Gyermek – kiskorú – fiatalkorú (a terminológiáról)	4
2. A gyermek az Alaptörvényben	4
3. A gyermekvédelem és a közigazgatás összefüggései	5
4. A gyermekvédelem szabályozása.....	7
5. A gyermekvédelem alapelvei	8
6. A gyermekek jogai	8
7. A gyermeki jogok védelme.....	10
8. A gyermekvédelmi ellátások rendszere	12
9. A gyermekvédelem intézményrendszere	14
Kérdések.....	16
Fogalomtár	17

1. Gyermek – kiskorú – fiatalok (a terminológiáról)

A gyermek- és ifjúságvédelem mibenlétének meghatározásához, rendszerének áttekintéséhez nélkülözhetetlen a gyermek és az ifjúság jogi fogalmának vizsgálata.¹ A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény² (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény) szerint az Egyezmény vonatkozásában *gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be*, kivéve ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri. Bár ezt a nemzetközi jogi meghatározást általános irányadónak tekinthetjük a nemzeti jogszabályok vonatkozásában is, mégis érdemes alaposabban megvizsgálni az egyes belső jog fogalomhasználatát is.

A gyermek kifejezést a magyar jogszabályok többféle értelemben használják. Legáltalánosabban a „gyermek” valakinek az egyenesági leszármazója értelemben, hozzátartozói kontextusban jelenik meg az – elsősorban magánjogi – normaszövegekben. Ebben az értelemben a gyermek bárki lehet, életkorától függetlenül, pusztán azért, mivel valakinek a leszármazója. A gyermek fogalmának azonban létezik egy ún. életkori kontextusban való értelmezése is, a gyermeki létet mint sajátos életstádiumot, illetve életszakaszt kezeli.³ Ezt a életszakaszt azonban a Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.) és más jogszabályok nem a „gyermek”, hanem a „kiskorú” vagy – amennyiben a leszármazás és az életkor tényére egyaránt utalni kívánnak – a „kiskorú gyermek” fogalmával jelölik. A Ptk. szerint *kiskorú az, aki a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be, kivéve, ha házasságot kötött*.

A Gyermkek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.) az életkori megközelítést alkalmazza. Meghatározásában a Ptk. kiskorú fogalmára támaszkodik. 5. § a) pontja kimondja: *„A Gyvt. alkalmazásában gyermeknek minősül, a Ptk. 12. §-a szerinti kiskorú.”* A Gyvt. ezen kívül meghatározza a fiatalok fogalmát is. Ez eredetileg és alapvetően büntetőjogi kategória, definícióját ennek megfelelően a Büntető Törvénykönyv (a továbbiakban: Btk.), továbbá a bagatell-büntetőjogként minősíthető Szabálysértési törvény⁴ végzi el. A Btk. 105. §-a szerint fiatalok az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettő éves életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem. A Szabálysértési törvény alkalmazásában fiatalok az, aki a szabálysértés elkövetésekor a tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat még nem.⁵ A Gyvt. ezeket a kategóriákra egy az egyben átemeli normaszövegébe, amikor rögzíti: *„fiatalok az a személy, aki a szabálysértés elkövetésekor 14. évét, bűncselekmény elkövetésekor 12. évét - illetve 2013. június 30-át megelőzően elkövetett bűncselekmény esetén a 14. évét - betöltötte, de 18. évét még nem”*. Végül érdemes megemlíteni a fiatal felnőttek körét, akik – bár a Gyermekjogi Egyezmény fogalma alapján már nem minősülnek gyermeknek – bizonyos szempontból még kapcsolódhatnak a gyermekvédelmi rendszerhez. A Gyvt. alapján *„fiatal felnőtt: az a nagykorú személy, aki a 24. évét nem töltötte be.”*

2. A gyermek az Alaptörvényben

Az Alaptörvény több helyen is említést tesz a gyermekekről, Alapvetés, illetve Szabadság és felelősség című fejezeteiben. Az alapvetés L) cikkének (1) bekezdése kimondja: *„Magyarország védi ... a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.”* E definíció karakterű norma jelentőségéből – a család védelme mellett – kiemelendő, hogy megállapítja: *a szülő-gyermek viszony megalapozza a családi kapcsolatot*, tekintet nélkül arra, hogy a gyermek házasságon belül vagy kívül születik-e. Így védelmet biztosít annak a sajátos hozzátartozói köteléknek, amely a szülő és gyermeke között fennáll. Az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlatából megállapítható,⁶ hogy ez a kötelék fennállhat és védelmet élvez de facto szülő-gyermek viszony (vagyis vérszerinti szülő és gyermeke), valamint de jure értelemben vett szülő-gyermek viszony (vagyis örökbefogadó szülő és gyermek, esetleg nevelőszülő és nevelt gyermek) esetében egyaránt. Az L) cikk (2) bekezdése szerint Magyarország – illetve a magyar állam – *támogatja a gyermekvállalást*.

Az Alaptörvény XV. cikke a hátrányos megkülönböztetés (diszkrimináció) tilalmát és az esélyegyenlőséggel, valamint a társadalmi felzárkózással kapcsolatos állami kötelezettségeket rögzítő normacsoport. Az esélyegyenlőség

¹ A kérdés alkotmányjogi összefüggéseiről ld. bővebben DRINÓCZI Tímea – ZELLER Judit: A gyermek jogai és az ifjúság védelme. In: DRINÓCZI Tímea (Szerk.): *Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2006. 75-99. o.

² Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény

³ DRINÓCZI – ZELLER: i. m. 80. o.

⁴ 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről

⁵ Szabálysértési törvény 27. § (1) bek.

⁶ Vö. az 57/1991. (XI. 8.) AB határozattal

elősegítése során az állam a hátrányos helyzetben lévők számára biztosítja, hogy a mindenkit megillető jogokkal ténylegesen élni tudjanak,⁷ az egyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedések eredménye pedig a felzárkózás.⁸ A XV. cikk (5) bekezdése kifejezetten felsorolja azokat a – részben a különösen sérülékeny körbe tartozó – társadalmi csoportokat (család, *gyermek*, nők, idősök, fogyatékkal élők), amelyek számára az *állam különleges védelmet biztosít* esetleges hátrányos helyzetük kiküszöbölése és esélyegyenlőségük előmozdítása érdekében.

Az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdése rögzíti a *kifejezetten gyermeki jogokként elismert alapvető jogokat: a testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogot*. A XVI. cikk (3) bekezdésében az Alaptörvény valójában szülői kötelezettségeket állapít meg, amelyek a gyermek oldaláról jogokként értelmezhetők. A gyermeknek így joga van a szülői gondoskodáshoz, beleértve a taníttatást is. A korábban kifejtett értelmezést tekintve véve e jogok jogosultjai kizárólag a 18. életévüket be nem töltött egyének. A korábbi alkotmánytól⁹ eltérően az Alaptörvény nem szabályozza pontosan, hogy kinek a kötelessége a gyermek védelme és a róla való gondoskodás. A rendelkezések értelmezésével azonban megállapítható, hogy e kötelezettség elsősorban a szülőket (családot) terheli, amennyiben pedig a szülők (család) ennek nem tesznek eleget, az állam biztosít helyettesítő védelmet és gondoskodást a kiskorúak számára. A XVI. cikk (2) bekezdése a szülőknek azt az alapvető jogát rögzíti, hogy megválaszthatják a gyermeküknek adandó nevelést.¹⁰

A XVIII. cikk (1) és részben (2) bekezdése a *gyermekmunka tilalmát* és a gyermek foglalkoztatás során megvalósuló védelmét biztosítja amikor úgy rendelkezik, hogy a gyermekek foglalkoztatása – testi, szellemi és erkölcsi fejlődésüket nem veszélyeztető, törvényben meghatározott esetek kivételével – tilos, illetve Magyarország külön intézkedésekkel biztosítja a fiatalok munkahelyi védelmét.

Végül a *közteherviselés kötelezettségét* megállapító XXX. cikk áttételesen szintén a gyermekek védelmét biztosítja azáltal, hogy kisebb anyagi terhet ró a gyermeket nevelőkre.

3. A gyermekvédelem és a közigazgatás összefüggései

A gyermekvédelem és a közigazgatás összefüggései szempontjából lényeges a gyámhatóságok, mint közigazgatási hatóságok tevékenysége. Gyermekvédelem és gyámügy egymással összefüggő fogalmak, mert **a gyermekek hatósági védelme nagyon fontos területe a gyámhatóságok tevékenységének**.

A gyámügyeknek azonban a hatósági gyermekvédelmi feladatokon kívül szintén jelentős részét képezik:

- * a polgári jog által szabályozott keretek között - a gondnokoltak és a kiskorúak személyi és vagyoni érdekeinek védelme, valamint
- * a családjog szabályozási körébe tartozó - szülői felügyelettel, kapcsolattartással, örökbefogadással, gyámsággal összefüggő ügyek köre.

A XIX. század második felétől az árvaszékek láttak el a mai gyámhatóságokhoz hasonló feladatokat és a fentebb vázolt ügyek köre a 2014. március 15-től hatályba lépő új Polgári Törvénykönyv rendelkezései alapján is megmarad gyámhatósági hatáskörben.

A gyámügyi igazgatás **célja** a gyermekek és a gondnokság alá helyezett személyek törvényben foglalt **jogainak, érdekeinek érvényesítése**, a feladat-és hatáskörükbe utalt ügyek elintézésével. Ezen ügyek sok esetben igényelnek **személyes eljárást és nyilatkozatot** az ügyfelek részéről: a kapcsolattartással, a kiskorú házasságkötésének engedélyezésével, az örökbefogadással, a családi jogállással, a szülői ház elhagyásával, a családbafogadással és a gyámsággal, gondnoksággal kapcsolatos jognyilatkozatokat csak személyesen lehet megtenni, valamint, ha a tényállás tisztázása érdekében a gyámhatóság tárgyalást tart, azon személyesen kell megjelenni.

A gyámügyi eljárás során a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (Ket.) szabályait kell alkalmazni. Ezen eljárási keretek között a Ket. által megengedett néhány sajátos eltérés a gyermeki jogok, illetve a gondnokság alatt álló személyek jogainak érvényesülését szolgálja (pl. személyes eljárás, meghallgatási szabályok). **A gyámügyi eljárás sajátossága**, hogy a gyermeki és ügyféli jogokat mélyen érintő ügyekben meg kell hallgatni:

⁷ Kovács Krisztina: A hátrányos megkülönböztetés tilalma. In: HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila (szerk.): Emberi jogok. Osiris, Budapest 2003. 366-367.

⁸ Vö. CHRONOWSKI Nóra – ZELLER Judit: Felzárkóztatás, esélyegyenlőség. Nemzeti Közszerződési Egyetem tananyag. Megjelenés alatt

⁹ Vö. a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 67. § (1) bekezdésével

¹⁰ Bár a XVI. cikk (4) bekezdése is a szülő-gyermek viszonyra vonatkozik, e bekezdés nagykorú gyermekről rendelkezik, így jelen elemzésünknek nem képezi tárgyát.

- * a szülőt és más törvényes képviselőt (gyámot, gondnokot, eseti gondnokot),
- * a korlátozottan cselekvőképes, tehát 14 év feletti gyermeket és a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alatt álló felnőtt személyt,
- * valamint és az ítélőképessége birtokában levő cselekvőképtelen, tehát 14 év alatti gyermeket, ha képes korár-
nak megfelelően az őt érintő kérdések lényegét megérteni.

A gyermekvédelem – a kifejezés bármely értelmezését is vesszük alapul – a gyermek érdekében (a gyermek érdekét figyelembe véve) végzett tevékenység.

Egy évszázaddal ezelőtt a gyermekvédelemnek két fő ága – általános és igazságügyi – között tettek különbséget. Az *igazságügyi gyermekvédelem* a „romlás veszélyének kitétt,”¹¹ illetve a bűnöző fiatalkorúakra terjedt ki. Az *általános gyermekvédelem* főbb csoportjai: az árva és házasságon kívül született gyermek védelme, az anya- és csecsemővédelem, a gyermek-egészségügyi védelme, az elhagyott, a hadiárva, az alkalmazott, valamint a testi vagy szellemi fogyatkozásban szenvedő gyermekek védelme.¹² A gyermekvédelem kialakulásakor az állam, a társadalom és az egyházak voltak a tevékenység alanyai.

A szocialista államban – bár hangsúlyozták, hogy a gyermekekről és a fiatalkorúakról szóló szociális gondoskodás (beleértve ebbe a gyermekvédelmet) egész kérdés-komplexumát egységként kell felfogni¹³ – a gyermek- és ifjúságvédelem kizárólag állami tevékenységet jelentett. A tágabb értelemben vett gyermek- és ifjúságvédelem magában foglalta – az állami gondozásra szoruló gyermekek ellátása, illetve a kiskorúak érdekeinek (a gyámhatósági szervezeten keresztül történő) előmozdítása mellett – a különböző fokú iskolákban végzett oktató- és nevelőmunkát, valamint a gyermekintézményekben (bölcsődékben, óvodákban, napközi otthonos óvodákban és általános iskolai napközi otthonokban) végzett tevékenységet.¹⁴

A *gyermekvédelem fogalmára* vonatkozóan a 21. század elején számos (jogi, szociológiai, pedagógiai stb.) meghatározás ismeretes és elfogadott a társadalomtudomány egy-egy ágában. A különböző szempontok alapján megalkotott definíciók közös vonása, hogy a gyermekek védelmét kétféle – tágabb és szűkebb – értelemben is megközelítik.

A közigazgatási jog(tudomány) az alábbiak szerint definiálja a gyermekvédelmet. Tágabb *értelemben* gyermek- (és ifjúság)védelmen értendő minden olyan tevékenység, amelyet a gyermek érdekében a család, az óvoda, az iskola, a munkahely, illetve a társadalom bármely intézménye tesz (pl. kedvezmények, juttatások, intézményi ellátás, jogszabályalkotás). Ez az értelmezés tehát mind a „harmonikusan fejlődő”, mind a hátrányos helyzetű, potenciálisan vagy effektív veszélyeztetett gyermekekre kiterjed. Ebben a megközelítésben a gyermekvédelem a szociálpolitika egyik részterülete.

Szűkebb értelemben a gyermekvédelem azt az állami feladatot jelenti, amely a különleges védelemre szoruló gyermekek érdekeit óvja hatósági eszközökkel. Az állam (és az önkormányzat) különleges védelmét olyan (anyagi, környezeti, magatartási vagy egészségügyi okból fakadó) veszélyeztetettség teszi szükségessé, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza.

A *Gyvt.*¹⁵ a következők szerint *határozza meg a gyermekvédelem fogalmát*. „A gyermekek védelme a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítésére, veszélyeztetettségének megelőzésére és megszüntetésére, valamint a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodásból kikerülő gyermek helyettesítő védelmének biztosítására irányuló tevékenység.”

A törvényi meghatározásból következik a gyermekvédelem alábbi – cél szerinti – felosztása. Az *általános gyermekvédelem* a gyermekek családban történő nevelésének támogatását, a veszélyeztetettségnek a megelőzését jelenti. Ez a megelőző tevékenység döntő részben az oktatási, egészségügyi és szociális intézményhálózatban (esetenként civil szervezetek bekapcsolódásával) valósul meg, és az egyes ágazatok komplex együttműködésén alapul. A *speciális gyermekvédelem* az árva, elhagyott, veszélyeztetett (esetleg bűnelkövető gyermek) különleges, fokozott védelmét garantálja. A családból kiemelt gyermek teljes körű ellátását az ún. intézményes gyermekvédelem biztosítja. Ebben meghatározó szerepe van a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatoknak, a gyermek- és lakásotthonoknak, a hivatásos nevelőszülőknek, a család- és utógondozóknak, valamint a javítóintézeteknek.

¹¹ KÁDÁR Levente: A gyermekvédelem fogalma és felosztása, In: Czettler Jenő, Fellner Frigyes, Korányi Frigyes, Teleki Pál (Szerk.): *Közgazdasági Enciklopédia II. kötet*, Budapest, Atheneum, 1929. 569.

¹² Uo., 569.

¹³ SZAMEL Lajos (szerk.): *Magyar közigazgatási jog. Különös rész.*, Tankönyvkiadó, Budapest 1972. 370.

¹⁴ Uo., 370.

¹⁵ Módosította: a 2002. évi IX., a 2003. évi IV. törvény a 2004. évi CXXXVI., a 2005. évi CXX., a 2006. évi XLIII., a 2007. évi I. törvény.

4. A gyermekvédelem szabályozása

A gyermekekre vonatkozó védelem megvalósításának formái magukba foglalják a vonatkozó jogi szabályozás kidolgozását, a gyermek jogainak esetleges korlátozását és a gyermek magánszférájának biztosítását (állami be nem avatkozás által is). A gyermekekről való *gondoskodás* a család és az állam tevőleges kötelezettségeit jelenti, mégpedig a szűkebb értelemben vett szolgáltatáshoz való jogot alapozza meg.¹⁶ A gyermeket a *védelem* elsősorban a családja részéről illeti meg, a gyermekről való gondoskodás a család és az állam feladata. A családban élő gyermeknek alanyi joga van a gondoskodáshoz mind a család, mind az állam részéről, nincs azonban alanyi joga a gondoskodás meghatározott megvalósulási formáihoz.

A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény – az Alaptörvényben foglalt felhatalmazás alapján – szabályozza a családok védelme szempontjából alapvető jelentőségű értékeket és intézkedéseket. Így egyrészt nevesíti a családban élő gyermekek, valamint a szülők jogait és kötelezettségeit, másrészt deklarálja a család- és a gyermekvállalás foglalkoztatás terén történő védelmét, továbbá meghatározza a kapcsolódó állami támogatások alapvető szabályait.

Az ENSZ által elfogadott Gyermekjogi Egyezmény, hazánkban 1991-ben vált a belső jog részévé.¹⁷ A nemzetközi egyezmény(ek)ben meghatározottak és a hazai gyakorlat között kialakult ellentmondások vezettek egy új gyermekvédelmi törvény, a Gyvt. megalkotásához.

Az általános gyermekvédelem a gyermekek családban történő nevelésének támogatását, a veszélyeztetettségnek a megelőzését jelenti. A speciális gyermekvédelem az árva, elhagyott, veszélyeztetett (esetleg bűnelkövető gyermek) különleges, fokozott védelmét garantálja.

A családból kikerült vagy kiemelt gyermek teljes körű ellátását az ún. intézményes gyermekvédelem biztosítja.

A speciális hatósági beavatkozásra épülő *gyermekvédelmi intézkedéseket intézkedéseket, rendszert a gyermekvédelmi szakellátás igénybe vételét* minden esetben megelőzi az önkéntes ellátásokon alapuló *gyermekjóléti rendszer*. Az egymásra épülő rendszerek a családi típusú nevelésre helyezik a hangsúlyt és azokat a megoldásokat állítják előtérbe, amelyekkel megelőzhető a gyermek családból való kiemelése, illetve amelyek a családba történő visszahelyezést segítik elő. Az ellátórendszer kiindulópontja, az önkéntes igénybevétel, illetve a család többirányú támogatása, amelynek feltételrendszere úgy került kialakításra, hogy az alkalmas legyen a család összetartására. Azzal, hogy – bár a gyermekvédelmi rendszer működtetése állami és önkormányzati feladat – a törvényben meghatározott egyes személyes gondoskodást nyújtó ellátásokat ellátási szerződés útján is biztosíthatják az állami szervek, a korábbi egyszektorú gyermekvédelem többszektorúvá vált. Az egyénre szabott, sajátos szükségletekhez igazodó segítségnyújtással¹⁸ pedig az egykori intézménycentrikus rendszer klienscentrikussá vált.

A törvény célja, hogy az állam, az önkormányzatok, valamint a gyermekek védelmét ellátó természetes és jogi személyek meghatározott ellátásokkal és intézkedésekkel

- * segítsék a gyermekek jogainak védelmét, érdekeinek érvényesítését,
- * elősegítsék a szülői kötelezettségek teljesítését, ha ez nem lehetséges, a hiányzó szülői gondoskodás pótlását,
- * gondoskodjanak a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzéséről, illetve annak megszüntetéséről,
- * segítsék a gyermekvédelmi rendszerből kikerült fiatal felnőttek (18-24 év) társadalmi beilleszkedését.

Mindezek érdekében a törvény meghatározza

- * a gyermekek alapvető jogait és kötelességeit,
- * a jogok érvényesítésének garanciáit,
- * a gyermekek védelmének rendszerét (az ellátásokat és a hatósági intézkedéseket),
- * a gyermekvédelmi feladatokat ellátó szerveket, valamint
- * a gyámügyi igazgatás szervezetét és feladatait.

A gyámhatóságról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról kormányrendelet (a továbbiakban: Gyer.) rendelkezik¹⁹.

¹⁶ DRINÓCZI – ZELLER: i. m. 77.

¹⁷ Kihirdetve az 1991. évi LXIV. törvénnyel.

¹⁸ L. pl. a gyermek egyéni elhelyezési tervét, illetve egyéni gondozási-nevelési tervét.

¹⁹ 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (Gyer.)

5. A gyermekvédelem alapelvei

Az alapelvek egy részét *expressis verbis* megnevezi a törvény, másik részük a törvény szövegének értelmezésével ismerhető fel.

A *gyermek mindenkifelett álló érdekének* („*the best interest of the child*”) elve a legtöbbet vitatott, a legnehezebben értelmezhető (sőt, sokak szerint betarthatatlan és végrehajthatatlan), mégis a legfontosabb, a törvény egészét átható alapelv. A gyermekek védelmét ellátó helyi önkormányzatok, gyámhivatalok, bíróságok, rendőrség, ügyészség, pártfogó felügyelői szolgálat, más szervezetek és személyek a törvény alkalmazása során a gyermek mindenkifelett álló érdekét figyelembe véve, törvényben elismert jogait biztosítva járnak el. E szerveknek a gyermek érdekében szorosan együtt kell működniük. A *családban történő nevelkedés elvének* alapja az, hogy a gyermek nevelésére elsősorban a családja jogosult és köteles, amelyhez az állam és az önkormányzat segítséget nyújt. Az eljáró szervezetek és személyek tevékenységük során együttműködnek a családdal, és elősegítik a gyermek családban történő nevelkedését. A gyermeket a családi környezetéből kizárólag anyagi okból nem lehet kiemelni. A rászoruló gyermek gondozásához, neveléséhez és társadalmi beilleszkedéséhez komplex, célzott, differenciált ellátást kell biztosítani. A gyermek családban történő nevelkedését segítő ellátást a gyermek és családja helyzetéhez, szükségleteihez igazodóan kell nyújtani. A családjából bármely okból kikerült gyermek biztonságát, korához és szükségleteihez igazodó gondozását, nevelését, egészséges személyiségfejlődését biztosítani kell. A *legkisebb kényszer (önkéntesség) elvéből* következik, hogy a gyermek szülője vagy más törvényes képviselője csak törvényben meghatározott esetekben kötelezhető valamely ellátás igénybevételére. A család életébe történő hatósági beavatkozás kizárólag akkor engedhető meg, ha az a gyermek érdekében elkerülhetetlen. A gyermekek védelme során – nemhez, nemzethez, nemzetiséghez, etnikai csoporthoz való tartozás, lelkiismereti, vallási vagy politikai meggyőződés, származás, vagyoni helyzet, cselekvőképesség hiánya vagy korlátozottsága miatt, valamint a gyermekvédelmi gondoskodásba kerülés alapján – tilos bármilyen hátrányos megkülönböztetés. (Egyenlő bánásmód követelménye)

Nem a Gyvt-ben nevesített, de a törvény szelleméből a (szociális) és gyermekvédelmi rendszer sajátosságaiból következik a *családi környezetbe való visszahelyezés előkészítésének elve*, amely magában foglalja a családi kapcsolatok ápolásának elősegítését és a családgondozást. Az alapelv érvényre juttatása elsősorban a gyermek helyettesítő védelmét ellátó intézmény vagy személy kötelessége. A családjukból kiemelt gyermeket elsősorban nevelőszülőnél kell elhelyezni; ha erre nincs lehetőség, abban az esetben kell számára gyermekotthonban vagy más bentlakásos intézményben az ellátást biztosítani. Fontos elvárás továbbá – nevelőszülői elhelyezés esetén – a korlátozott gyermeklétszám, továbbá a kis létszámú gyermekotthonok és a családi lakókörnyezet biztosítása. A magas gyermeklétszám ugyanis túlzott anyagi megterhelést okozhat egyes családoknál, másrészt a kis létszám a családi jelleget erősíti. Az otthont nyújtó ellátások során a fogyatékos, beilleszkedési, magatartási vagy tanulási zavarokkal küzdő, valamint a kora miatt sajátos szükségletekkel bíró gyermek számára speciális ellátást kell biztosítani.

6. A gyermekek jogai

A gyermeki jogok (illetve azok garanciáinak) jogszabályi alapját hazánkban (is) az Alaptörvény teremti meg. Előjáróban hangsúlyozandó: a gyermeket az Alaptörvényben rögzített *valamennyi alapvető jog* megilleti.²⁰ Az alapvető jogok gyakorlását vizsgálva azonban két alapjog-csoportot azonosíthatunk. A felnőttek és a gyermekek tekintetében teljesen azonos terjedelemben érvényesül például az élethez való jog, a szabadsághoz való jog, a kínzás vagy a diszkrimináció tilalma. Más jogok – így például a mozgásszabadság, a gyülekezési jog vagy az egyesülési jog – esetében azonban a *gyermeki joggyakorlás korlátozottabb*. Ez a korlátozottabb joggyakorlás a gyermek védelmét hivatott biztosítani. Fontos alapelv azonban, hogy e korlátozás nem lehet általános, kizárólag abban a vonatkozásában valósulhat meg, amelyet a gyermek védelme, illetve mások jogainak védelme szükségessé tesz.²¹ A gyermekek alapjogi joggyakorlását az Alkotmánybíróság több határozatában érintette. A 995/B/1990 AB határozat elvi jelentőséggel mondta ki, hogy „a gyermek ember, akit minden olyan alkotmányos alapvető jog megillet, mint mindenki mást, de ahhoz, hogy a jogok

²⁰ Ez alól csak a XXXIII. cikkben rögzített választójog képez kivételt, amelynek alanyai magának az Alaptörvénynek a rendelkezései alapján kizárólag nagykorú személyek lehetnek.

²¹ Balogh Zsolt – Hajas Barnabás: Az Országos Bírósági Hivatal Alaptörvény – Szabadság és felelősség című tananyaga. A gyermek védelméhez és gondoskodáshoz való joga. http://ejegyzet.hu/obh/Alaptorveny_szabadsag_felelosseg/lecke13_lap1.html (2013. 09. 14.)

teljességével képes legyen élni, biztosítani kell számára az életkorának megfelelő minden feltételt felnőtté válásához.” A 21/1996. (V.17.) AB határozat pedig kimondta, hogy „A gyermeknek az a joga, hogy ... megfelelő ... védelemben és gondoskodásban részesüljön ... az állam alkotmányos kötelességét alapozza meg a gyermek fejlődésének védelmére. Az államnak ez a kötelessége alkotmányos alapot nyújt arra, hogy a törvényhozó vagy a bíróság ... a gyermek alapjoggyakorlását ... korlátozza.” Emellett azonban azt is megállapította, hogy „Ahol a törvények nem szabályozzák a kis- és fiatalkorúak joggyakorlását, az Alkotmány alapján esetről esetre kell meghatározni, hogy a gyermek mely alapjogot, milyen vonatkozásban gyakorolhat maga ... A gyermek alapjoggyakorlásának – s ezen belül a személyes joggyakorlásnak – lehetősége a ... döntési képesség kibontakozásával együtt, a növekvő korral egyre szélesebb lesz.”

A gyermek védelmét mindezen túl azok a jogok teszik teljessé, amelyeket az Alaptörvény kifejezetten gyermeki jogokként rögzít.²²

A gyermeki jogokat *ágazati szinten rögzítő jogszabályok* közül kiemelhető a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény, amely a családban élő gyermek (illetve a szülők) jogait és kötelezettségeit rögzíti. Elsősorban az örökbefogadott, illetve a felbontott házasságok gyermekeinek jogaira vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz a Csjt. A gyermekekre vonatkozó sajátos szabályokat tartalmaznak a legfontosabb kódexek (a Ptk., a Btk., és a Munka Törvénykönyve²³). Szabályozási tárgyköréből adódóan kapcsolódnak a gyermekjogokhoz, (illetve azok bizonyos csoportjához) a köznevelési és a felsőoktatási törvény rendelkezései is. A gyermeknevelés költségeihez való állami hozzájárulás legfontosabb formáiról és azok mértékéről a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény rendelkezik. Az egészséges növekedéshez és fejlődéshez való jog érvényesülését az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény teszi lehetővé.

Hazánkban a gyermeki jogok legszélesebb katalógusát a Gyvt. tartalmazza. A jogszabályban meghatározott gyermekjogok két kategóriába oszthatók. Az egyikbe azok a jogok tartoznak, amelyek minden gyermeket megilletnek. A másik csoportba azok a gyermekjogok sorolandók, amelyek a gyermekvédelmi rendszerbe bekerült (átmeneti vagy tartós nevelésbe vett, illetve gyermekotthonban vagy speciális gyermekotthonban elhelyezett) gyermekekre vonatkoznak.

A „minden gyermeket” megillető jogok további három csoportra oszthatók.

Az *első csoportba* azokat a jogokat sorolhatjuk, amelyek minden embert – így a gyermekeket is – megillető alkotmányos alapjogok, de a gyermekekre vonatkozóan sajátos (többlet)tartalmat (is) kapnak (emberi méltósághoz való jog, védelem a bántalmazás és elhanyagolás ellen, tájékoztatáshoz és szabad véleménynyilvánításhoz való jog, jogvédelemhez való jog, panaszjog, művelődéshez való jog).

A *másik csoportot* azok a jogok jelentik, amelyek kifejezetten ahhoz a tényhez kapcsolódnak, hogy a jog alanya – fokozott védelemre, esetenként különleges ellátásra szoruló – gyermek. (A fogyatékos, tartósan beteg gyermeknek joga van a fejlődését és személyisége kibontakozását segítő különleges ellátáshoz, a gyermeknek joga van ahhoz, hogy a fejlődésére ártalmas környezeti és társadalmi hatások, valamint az egészségére káros szerek ellen védelemben részesüljön).

A *harmadik csoportba* tartozó jogok mindegyike összefüggésbe hozható azzal az alaptörvényi elvvel, amely szerint: minden gyermeknek joga van a családjá, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges. (Családban nevelkedés joga, helyettesítő védelemhez való jog, a kapcsolattartáshoz való jog, különleges ellátáshoz, illetve fokozott védelemhez való jog).

A Gyvt. a gyermeki jogokról szóló cím alatt – egyetlen szakaszban – rendezi az átmeneti/tartós nevelésbe vett, illetve a (speciális) gyermekotthonban elhelyezett gyermekek jogait (és kötelezségeit). A *nevelésbe vett és a gyermekotthonban elhelyezett gyermeknek* joga van – az állandóságot, érzelmi biztonságot nyújtó – *teljes körű ellátáshoz, gondozáshoz, megfelelő neveléshez és oktatáshoz*. A teljes körű ellátás a gyermek életkorának, egészségi állapotának és egyéb szükségleteinek megfelelő étkeztetést, ruházattal való ellátást, mentálhigiénés-egészségügyi ellátást és a lakhatás biztosítását jelenti. A nevelésbe vett gyermeknek – éppúgy, mint családban élő társainak – joga van az alapfokú (kötelező) oktatáshoz és képességeihez mérten a közép- és felsőfokú oktatáshoz. A művelődéshez való joghoz, illetve a tanulás szabadságához kapcsolódik a gyermeknek az a joga, amely szerint felzárkóztató, tehetségfejlesztő programokon és érdeklődésének megfelelő szabadidős foglalkozásokon vehet részt.

A nevelésbe vett gyermek jogosult *gondozási helye megváltoztatásának*, illetve gyermekével vagy testvéreivel való *együtttes elhelyezésnek kezdeményezésére*. A gondoskodás alatt álló gyermeknek (is) joga van ahhoz, hogy vallási vagy lelkiismereti meggyőződését szabadon megválassza, kinyilvánítsa és gyakorolja, valamint hit- és vallásoktatásban vegyen részt. A gyermeknek a személyes kapcsolatok ápolásához való joga (*kapcsolattartás*) szorosan összefügg a családi környezetbe való visszatérés kezdeményezésének jogával. A kapcsolattartás célja ugyanis az, hogy elősegítse a gyermek mielőbbi visszatérését saját családjába. Ehhez a jogosultsághoz kapcsolódik a törvénynek az a rendelkezése is, amely

²² Vö. e fejezet 2. pontjával

²³ 2012. évi I. törvény a Munka Törvénykönyvéről

szerint a gyermeknek joga van arra, hogy gondozójától, törvényes képviselőjétől támogatást kapjon a családi környezetbe való visszatérésre. Ez a jog a gondozó, illetve törvényes képviselő oldaláról kötelezettségként jelenik meg, amelynek minimum-tartalma a kapcsolattartási jog biztosítása, elősegítése, illetve végső soron a gyermek – családba való visszatérésére vonatkozó – kezdeményezésének felterjesztése.

A bentlakásos gyermekintézményben elhelyezett gyermeket megilleti az a jog, hogy érdekei képviseletére *gyermekönkormányzat létrehozását* kezdeményezze. A Gyvt. biztosítja a gyermek számára azt a jogot, hogy véleményt nyilvánítson a részére biztosított nevelésről, oktatásról, ellátásról, továbbá, hogy a személyét érintő kérdésekben meghallgassák, tájékoztassák. Elemi követelmény a gyermekvédelemben dolgozók (az intézmények, a fenntartók és a „szakma”) oldaláról a jog biztosítása, hiszen hogyan is lehetnének tisztában a gyermek (legjobb) érdekével, a gyermekvédelmi szolgáltatás/gondoskodás eredményességével, és hogyan javíthatnánk az ellátás – gondoskodás minőségén (színvonalán), ha a gyermeket magát nem kérdezzük meg mindezekről. Elsősorban a gyermekotthonban élő gyermekekre vonatkozóan lényeges annak a lehetőségnek a törvényi rögzítése, hogy a gyermek gyakorolhassa a személyes tulajdon szokásos tárgyaihoz fűződő jogait.

A gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedett gyermekek speciális joga az *utógondozáshoz való jog*, amelynek célja, hogy elősegítse a gyermek, illetve a fiatal felnőtt családi környezetébe való visszailleszkedését, illetve önálló életének megkezdését.

Fokozott védelemben kell részesíteni – helyzetére való tekintettel – a speciális gyermekotthonban vagy gyermekotthon speciális csoportjában elhelyezett gyermeket.

A *szülői jogok és kötelességek* – jellegükből adódóan – szorosan kapcsolódnak a gyermeki jogokhoz, hiszen a szülői jogok mindegyike közvetlen összefüggésben van a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekkel, sőt a szülői jogok természetes korlátját jelent(he)tik a gyermeki jogok.

7. A gyermeki jogok védelme

A gyermeki jogok védelme minden olyan természetes és jogi személy kötelessége, aki a gyermek nevelésével, oktatásával, ellátásával, ügyeinek intézésével foglalkozik.

A gyermeki jogok védelmét (is) ellátó klasszikus jogvédő szervek (Alkotmánybíróság, ombudsman) mellett kifejezetten a gyermekek – illetve a gyermekjogok – bizonyos csoportját védő intézmények is működnek hazánkban.

Az *Alkotmánybíróság* kötelező erővel dönt a jogszabályok Alaptörvénnyel való összhangjáról, alkotmányjogi panasz keretében pedig egyedi jogséremlmek orvoslását is végzi. Az *alapvető jogok biztosa* (ombudsman) alapjogvédő tevékenysége körében vizsgálatokat folytat és jelentéseket készít egyedi ügyekről és az egyes alapjogok általános helyzetéről. Az alapvető jogok biztosához bárki fordulhat, ha megítélése szerint valamely hatóság tevékenysége vagy mulasztása alapvető jogát sérti vagy annak közvetlen veszélyével jár.²⁴ Az alapvető jogok biztosa tevékenysége során megkülönböztetett figyelmet fordít a gyermekek jogainak védelmére.²⁵

A Gyvt-t módosító 2002. évi IX. törvény hozta létre a *gyermekjogi képviselő* jogintézményét. A törvény rendelkezése szerint a gyermekjogi képviselő a gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő gyermek törvényben meghatározott jogainak védelmét látja el, és segíti a gyermeket jogainak megismerésében és érvényesítésében, valamint kötelességei megismerésében és teljesítésében. A gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltató tevékenységet végző biztosítja, hogy a gyermek és hozzátartozói a gyermekjogi képviselő személyét és a vele való kapcsolat felvételének módját megismerhessék.

A gyermekjogi képviselő

- * segít a gyermeknek panaszra megfogalmazásában, kezdeményezheti annak kivizsgálását,
- * segíti a gyermeket
 - * az állapotának megfelelő ellátáshoz való hozzájutásban,
 - * a gyermekjóléti szolgálat esetmegbeszélésén, illetve
 - * a területi gyermekvédelmi szakszolgálat elhelyezési értekezletén az ezzel kapcsolatos megjegyzések, kérdések megfogalmazásában,
- * képviseli a gyermeket – a gyámhatóság kirendelése alapján – a nevelési felügyelettel kapcsolatos ellátásban.

²⁴ Vö. az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbhtv.) 18. cikk (1) bekezdésével

²⁵ Ajbhtv. 1. § (2) bek.

A gyermekjogi képviselő gyermekvédelmi igazgatási bírság kiszabására tesz javaslatot – amennyiben a gyermekvédelmi intézmény működtetője, szolgáltatója, fenntartója vagy az intézmény a gyermek törvényben biztosított jogait megsérti. A legfeljebb kétszázezer forint értékű bírságot a működést engedélyező szerv vagy a gyámhatóság szabja ki.

A gyermekjogi képviselő jogosult a gyermekjóléti, illetve gyermekvédelmi szolgáltató tevékenységet végző működési területén tájékoztatást, iratokat, információkat kérni és a helyszínen tájékozódni. A gyermekjóléti és gyermekvédelmi intézmények, illetve szolgálatok vezetői tizenöt napon belül, a fenntartó harminc napon belül, illetve a képviselő-testület vagy a közgyűlés a következő testületi ülésén érdemben megtárgyalja a gyermekjogi képviselő észrevételeit, és az ezzel kapcsolatos állásfoglalásáról, intézkedéséről tájékoztatja őt. A gyermekjogi képviselő köteles a gyermek személyes adatait az adatvédelmi jogszabályoknak megfelelően kezelni.

A gyermekjogi képviselő figyelemmel kíséri az óvoda, az iskola, a kollégium és a pedagógiai szakszolgálat intézményeiben folyó gyermekvédelemmel kapcsolatos tevékenységet, segíti a gyermeki jogok érvényesülését. A gyermekjogi képviselő indokolt esetben megkeresi az említett intézmények fenntartóját, illetve szükség szerint a gyermek érdekében a gyámhatóságnál eljárást kezdeményez.

A gyermekjogi képviselő e célra létrehozott szervezet keretében működik.²⁶ A gyermekjogi képviselő jogállására és eljárására vonatkozó részletes szabályokat külön jogszabály rendezi.²⁷

Az *oktatási jogok miniszteri biztosának* feladata a diákjogok (valamint a kutatók, a pedagógusok, az oktatók, és a szülők az oktatással kapcsolatos jogai) érvényesítésének biztosítása. Az Oktatási Jogok Miniszteri Biztosának Hivatala a minisztérium szervezeti keretei között működik 1999 óta.

A miniszteri biztos eljárásának – amely kérelemre vagy hivatalból indulhat – tárgya lehet minden olyan egyedi ügyben hozott határozat vagy intézkedés (vagy ezek elmulasztása), amely

- * az Alaptörvényben meghatározott művelődéshez való jogot, valamint
- * a közoktatási (köznevelési),
- * a felsőoktatási
- * vagy a szakképzési törvényben

a gyermek, a tanuló, a szülő, a pedagógus, a hallgató, a kutató, az oktató vagy ezek közösségei számára biztosított jogokat sérti vagy a sérelem közvetlen veszélyét idézi elő.

Az egyes szakosított szociális és gyermekvédelmi szakellátási intézmények állami átvételéről és egyes törvények módosításáról szóló **2012. évi CXCI. törvény** a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.) módosításával 2014. január 1-jei hatállyal **bevezeti a gyermekvédelmi gyámság jogintézményét**. A 2012. évi CXCI. törvény **2012. december 7-én került kihirdetésre**.

A nevelésbe vett gyermek jogai közé tartozik a teljes körű gondozáson, ellátáson és nevelésen kívül, hogy az **érdekei érvényesítésére megfelelő törvényes képviselőben részesüljön**, ezt szolgálja a gyermekvédelmi gyámság bevezetése. **Kitűzött cél a gyermekvédelmi gyám által** a gyermek szükségleteinek megfelelő ellátás biztosítása, a gyermek érdekének következetes – a gondozási helytől független – képviselése, **jogai gyakorlásának elősegítése, véleményének megismerése és arról az ellátást nyújtó, valamint az eljáró gyámhatóság tájékoztatása a gyermek véleményének figyelembevétele érdekében**. Indokolt a testvérek számára közös gyámot rendelni, elősegítve ezzel is a sorsukról való együttes gondolkodást, valamint lehetőség szerint előmozdítva egy gondozási helyre történő elhelyezésüket vagy külön gondozási hely esetén a kapcsolattartásukat. **A módosítástól rendszerszinten azt várjuk**, hogy feloldjuk azokat az érdekütközéseket, amely a fenntartói/intézményi/gondozói érdekek és a gyermek érdeke között feszülnek a gyermek sorsának alakulásában, a gondozói és gyámi szerepkörben meglévő szerepdiffúzió miatt és elérjük, hogy lehetőleg minden gyermek csupán a szükséges (legrövidebb) ideig tartózkodjon a gyermekvédelmi szakellátás rendszerében.

A gyermekvédelmi gyám fontos új feladata, hogy ha a gyermekkel szemben rossz bánásmódot tapasztal – például a gyermek bántalmazását, elhanyagolását – akkor a gyámhatóság által kijelölt gondozási helyről elviheti és biztonságba helyezheti gyámoltját, mely intézkedéssel egyidejűleg kezdeményeznie kell a gyámhatóságnál a gyermek gondozási helyének megváltoztatását. Ezzel a rendelkezéssel egyensúlyba kerül az az elv, hogy a gyám nem jogosult a gyámoltja gondozási, tartózkodási helyét megváltoztatni, azonban a gyermek védelemhez való jogának is teljes körűen érvényesülnie kell.

A Gyermekvédelmi törvény részletezi a gyermekvédelmi gyám kirendelésének eseteit. A korábbiakhoz képest jelentős változás, hogy a gyermekvédelmi gyám személyében a gyermekért felelős, érte tenni tudó új szereplője lesz a gyermekvédelmi szakellátásnak. A gondozási tevékenységtől elválik a gyermek törvényes képviselőének, érdekeinek

²⁶ Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal.

²⁷ A Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatalról, valamint eljárásának részletes szabályairól szóló 331/2010. (XII. 27.) Korm. rendelet.

és jogainak következetes képviselője. Ennek érdekében meghatározza a rendelkezés az egy gyermekvédelmi gyám számára kirendelhető gyermekek számát (30 fő). Ugyanakkor elismeri a Gyermekvédelmi törvény a nevelőszülő és a gondozásába helyezett gyermek közötti kapcsolatot, kötődést, melyre alapozva **egyes gyámi feladatokat** – meghatározott feltételek teljesülése és a nevelőszülő vállalása esetén – **a nevelőszülő is elláthat.**

A gyermekvédelmi gyámi tevékenység sajátosságaiból adódóan a gyermekkel való közvetlen kapcsolat felvétel és annak fenntartása, a gyermeket érintő minden lényeges kérdésben való tájékozottság kell jellemezze e gyámi tevékenységet.

8. A gyermekvédelmi ellátások rendszere

A gyermekvédelem rendszere az alábbi pillérekre épül:

- * alapellátások,
- * szakellátások,
- * hatósági intézkedések (gyermekvédelmi gondoskodás),
- * a bűnelkövető fiatalkorúak „ügyei”.

Az *alapellátás* célja, hogy a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, jólétét, és családban történő nevelését elősegítse. Az alapellátás a megelőzésre irányul, célja tehát, hogy a gyermek veszélyeztető körülményektől mentesen, saját családjában nevelkedhessen. Az alapellátás pénzügyi, természetbeni, illetve személyes gondoskodást nyújtó ellátás formájában valósulhat meg. Az alapellátások biztosítása a települési önkormányzat által ellátandó feladat. Az alapellátás keretében nyújtott személyes gondoskodást – lehetőség szerint – a jogosult lakóhelyéhez (tartózkodási helyéhez) legközelebb eső ellátást nyújtó intézményben (vagy személynél) kell biztosítani. Az alapellátás pénzügyi²⁸, természetbeni²⁹ vagy személyes gondoskodás³⁰ formájában nyújtható.

A *szakellátás* célja elsősorban a családjából (bármely okból) kikerült gyermek helyettesítő védelmének biztosítása. A szakellátások mindig személyes gondoskodást nyújtó ellátások, amelyeket az állam – kijelölt megyei fenntartó: a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság³¹ (megyei kirendeltsége) – biztosít. A szakellátás formái:

- * otthont nyújtó ellátás,³²
- * utógondozói ellátás (a fiatal felnőtt számára a gyámhatóság rendel el utógondozói ellátást, amelynek célja (szükség esetén *teljes körű szükség szerinti ellátás és az önálló élet megkezdéséhez szükséges tanácsadás*, illetve segítségnyújtás a társadalomba való beilleszkedéshez biztosítása), vagy
- * területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás.

A területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás

- * szolgáltatási, szervezési, tanácsadói és gondozási feladatokat végez,
- * közreműködik a gyermek (átmeneti és tartós) nevelésbe vétele során,
- * közreműködik az örökbefogadási eljárások lebonyolításában,
- * javaslatot tesz az ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek ellátását biztosító nevelőszülőre, gyermekotthonra,
- * működteti a nevelőszülői hálózatot, az eseti gondnoki és hivatásos gyámi hálózatot, az ideiglenes elhelyezést biztosító otthonokat, a külső férőhelyeket (fiatal felnőttek számára).

Ha a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges ellátás a szülő beleegyezésével nem biztosítható, és ez a helyzet a gyermek fejlődését veszélyezteti, a gyámhatóság – a veszélyeztetettség mértékétől függően – a hatósági intézkedések valamelyikét foganatosítja.³³ A *hatósági intézkedések* kiválasztásánál figyelembe kell venni a veszélyeztetettség jellegét és okait, a gyermek személyiségét és családi körülményeit, az intézkedés várható hatásait, valamint a gyermeknek a saját családjában történő nevelkedéséhez fűződő jogát. Hatósági intézkedések:

- * a védelembe vétel,
- * hátrányos, halmozottan hátrányos helyzet megállapítása

²⁸ Rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény, rendkívüli gyermekvédelmi támogatás, gyermektartásdíj megelőlegezése, otthonteremtési támogatás, óvodáztatási támogatás.

²⁹ Természetbeni ellátásnak minősül az általános iskolás gyermekek tankönyv- és tanszerellátásának támogatása, a tandíj, az egészségügyi szolgáltatásért fizetendő díj, illetve egyéb ellátás kifizetésének az átvállalása.

³⁰ Gyermekjóléti szolgáltatás, gyermek napközbeni ellátása, gyermek átmeneti gondozása, Biztos Kezdet Gyerekház.

³¹ A Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóságról szóló 316/2012. (XI. 13.) Korm. rendelet.

³² Az ideiglenes hatállyal elhelyezett, illetve az átmeneti és a tartós nevelésbe vett gyermek számára (gyermekotthonban, nevelőszülőnél, illetve fogyatékosok vagy pszichiátriai betegek otthonában.)

³³ Gyámhatósági intézkedések megtételére lehet szükség akkor is, ha a szülők között házassági vagy gyermek-elhelyezési per van folyamatban és a gyermek érdekében gyermekvédelmi gondoskodás látszik indokoltnak. Ilyen esetben a bíróság haladéktalanul megkeresi a gyámhatóságot.

- * a családba fogadás, (az új Ptk. 2014. március 15-étől beilleszti a Családjogi Könyvbe, mint magánjogi jogintézményt, lényegében változatlan tartalommal),
- * az ideiglenes hatályú elhelyezés,
- * a nevelésbe vétel és
- * a nevelési felügyelet.

A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet megállapítása

2013. augusztus 31-éig a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermek fogalmát a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény tartalmazza. A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvényben ennek meghatározása már nem szerepel. Emiatt kerül be a Gyvt.-be a hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű gyermek (fiatal felnőtt) fogalma és ennek megállapítása, mint a gyermekvédelmi gondoskodás körébe tartozó hatósági intézkedések egyike. **Az új szabályozással** a hátrányos, halmozottan hátrányos helyzet kompenzálására a jelenleginél jóval **szélesebb körben nyílik lehetőség**, egyrészt **életkori szinten** (0–25 éves kor), másrészt **ágazati szinten** (jelenleg csak a közoktatás használja a fogalmat és kapcsol hozzá kedvezményeket.) A fogalom újraértelmezése a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek problémáinak részletesebb, problémaérzékenyebb ismeretét eredményezi, pontosabb személyi és területi célzást tesz lehetővé a meglévő támogatásokban, szolgáltatásokban (például halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek gyakoribb, kiemelt család gondozása, védőnői látogatása,) új támogatási lehetőségeket generál (például Biztos Kezdet Gyerekház igénybevétele) és pontosabbá teheti a jövőbeni hazai és európai uniós fejlesztések célcsoportját.

A gyermekvédelmi rendszer részét képezi

- * a bíróság által *javítóintézeti nevelésre* utalt, illetve oda előzetes letartóztatásba helyezett fiatalok intézeti ellátása,
- * továbbá a fiatalok *pártfogó felügyelete* azzal, hogy mindkét feladatról külön törvény rendelkezik³⁴) (Ez már nem része a gyermekvédelem rendszerének, csak kapcsolódik hozzá. Várhatóan 2015. januárjától elrendelhető lesz a megelőző pártfogás a védelembe vétel keretében, az elzárással is büntethető szabálysértést, bűncselekményt megvalósító gyermekkorú, fiatalok számára, ha esetében magas a bűnismétlés kockázata.).

Gyermekvédelmi szakellátást nyújtó intézmények állami fenntartásba vétele

A gyermekvédelmi szakellátást nyújtó intézmények **vonatkozásában az állam átvette 2012 januárjától a megyei önkormányzatoktól, 2013. január 1-jétől a megyei jogú városoktól és fővárosi önkormányzattól az ellátási kötelezettséget**, így a gyermekvédelmi szakellátások területén is egységesítésre került, teljes egészében állami feladattá vált.

Az ellátási kötelezettség állam általi átvétele a gyermekvédelmi szakellátás területén 2012-ben összesen 363 gyermekvédelmi szakellátási telephelyet és további 3367 nevelőszülő, 2013-ban 119 telephelyen működő, korábban önkormányzati fenntartásban lévő gyermekvédelmi szakellátási intézményt, 328 nevelőszülő összesen 3.331 férőhellyel, valamint egy a fővárosi önkormányzat fenntartásában lévő kizárólag fővárosi fenntartású gyermekvédelmi intézményekkel kapcsolatos gazdálkodási feladatokat ellátó önállóan működő és gazdálkodó költségvetési intézményt érintett.

Az állam **fenntartói feladatait** az átvett intézmények és a korábban közvetlen minisztériumi fenntartású **speciális gyermekotthonok és javítóintézetek tekintetében is** egységesen egy új szerv, az Emberi Erőforrások Minisztériumának háttérintézménye, a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság látja el.

A nevelőszülői, hivatásos nevelőszülői jogviszony átalakítása, a nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony bevezetése 2014. január 1-től

- * **A nevelőszülők szerepének növelését jelenti, hogy 12 év alatt gyermeket az ő gondozásukba és nem intézményben kell elhelyezni.**
- * **Ezzel szoros összefüggésben a nevelőszülők foglalkoztatási jogviszonyának bevezetése lényegesen nagyobb biztonságot fog jelenteni a jelenlegi nevelőszülői jogviszonyhoz képest.** A foglalkoztatási jogviszony tar-

³⁴ A Btk. VII. fejezete, továbbá A javítóintézetek rendtartásáról szóló 30/1997. (X.11.) NM rendelet.

talmára vonatkozó törvényi szintű rendelkezések Országgyűlés általi elfogadás 2013. november végén várható, kihirdetése december elején.

- * Egységes nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony megteremtése a jelenlegi 300 hivatásos nevelőszülő és 5 200 fő un. „hagyományos nevelőszülő” számára.
- * 3 200 nevelőszülőnek jelenleg semmilyen egyéb foglalkoztatási jogviszonya nincs. Különösen nekik nagyon fontos a változtatás.
- * Nyugellátásra való jogosultság, táppénz, terhességi gyermekágyi segély, gyermekgondozási díj, szabadság (szűk körben, gyermeklétszámhoz kötötten), betegszabadság, végkielégítés eddig nem járt a „hagyományos” nevelőszülőnek. 2014. január elsejétől ezt a törvény elfogadásával biztosítjuk.
- * A hivatásos nevelőszülő jelenleg havi bruttó 135.000 forintba és 13. havi juttatásra, a hagyományos nevelőszülők gyermekenként nettó 15.000 forint nevelőszülői díjra jogosultak (a gyermekekre fordítandó nevelési díj, a családi pótlék és külön ellátmány mellett).
- * 2014. január elsejétől **egységes díjazás lesz:**
 - * alaplát nevelt gyermekekre való tekintet nélkül a minimálbér 30%-a,
 - * kiegészítő díj gyermekek után a minimálbér 20%,
 - * többlet díj különleges vagy speciális szükségletű gyermekek után gyermekenként a minimálbér 5%
- * Jelentős eredmény, hogy a nevelőszülői díj a minimálbérhez kötött, így értékállósága biztosított.
- * A kormány – a gyermekvédelem legkorszerűbb szakmai elveivel összhangban – elkötelezett a nevelőszülői ellátás fejlesztése, a nevelőszülők létszámának növelése mellett.
- * Átmeneti rendelkezésekkel elértük, hogy senki sem járhat rosszabbul (2016. december 31-éig) az új jogviszony bevezetésével.
- * A nevelőszülők képzése professzionalizálódik. A jelenlegi nevelőszülői feladatokra felkészítő 60 órás tanfolyamot 500 órás OKJ képzés váltja fel a TÁMOP 5.4.10 keretében. Az első 1 800 fős ingyenes (ebből 1 600 fő már nevelőszülőként dolgozik, 200 fő „új”) képzésre minden hely „elkelt”.
- * A már működő nevelőszülők esetében természetesen mentességi, és átmeneti szabályok is vannak, így például 10 év nevelőszülői munka után, vagy nyugdíj előtt 5 évvel már nem kell az oktatásban részt venni. Az átmeneti szabályok lehetővé teszik, hogy a jelenleg már nevelőszülőként dolgozók 2016. december 31-ig teljesítsék az 500 órás OKJ-s szakképzést.
- * Az újonnan belépő nevelőszülő foglalkoztatási jogviszonya létesítésének feltétele az 500 órás OKJ-s szakképzés első száz órás modulzáró vizsgájának sikeres letétele. Ezt követően 2016. december 31-ig áll rendelkezésre idő a fennmaradó 400 óra teljesítésére.

9. A gyermekvédelem intézményrendszere

A gyermekvédelem és a gyámügyi igazgatás egymással szorosan összefüggő fogalmak, közöttük a gyermekvédelmi gondoskodás jelent átfedést, ami a Gyvt. szerint is a gyermekvédelmi rendszer része. A Gyvt. és a Gyer. egyértelműen szétválasztja a hatósági és a szolgáltató tevékenységet. A gyermekvédelmi (szolgáltató jellegű) feladatokat a *települési (fővárosi kerületi) önkormányzat*, illetve az *állam* (által kijelölt megyei fenntartó) látja el. A gyámügyi igazgatás körébe tartozó hatósági intézkedések meghozatala a gyámhatóság hatáskörébe tartozik. Az ágazat irányítását és a szakmai felügyeletet a miniszter látja el.

A gyermekek védelme helyi ellátó rendszerének kiépítése és működtetése, a területén lakó gyermekek ellátásának megszervezése a települési önkormányzat feladata. Így a települési önkormányzat képviselő-testülete biztosítja a *rendkívüli gyermekvédelmi támogatást*, továbbá az alapellátások keretében a *gyermekjóléti szolgáltatást*, a *gyermekek napközbeni ellátását*, a *gyermekek átmeneti gondozását*, valamint szervezi és közvetíti a máshol igénybe vehető ellátásokhoz való hozzájutást.

Az állam fenntartói feladatainak ellátására – a Kormány által rendeletben – kijelölt szerv a *Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság* megyei kirendeltsége. Ez a szerv biztosítja a személyes gondoskodást nyújtó szakellátás keretében az *otthont nyújtó ellátást* (nevelőszülőnél, vagy gyermekotthonban), az *utógondozói ellátást*, valamint a *területi gyermekvédelmi szakszolgáltatást*.

A személyes gondoskodást nyújtó alapellátást, vagy a több önkormányzat illetékességi területére kiterjedő intézményi ellátási kötelezettségnek figyelembevételével a feladatok ellátását a települési önkormányzat más szervvel, személlyel kötött *ellátási szerződés* útján, illetve *társulásban* is biztosíthatja. Ilyen esetekben az intézmény ellátási területének meghatározásánál figyelemmel kell lenni arra is, hogy az intézmény és az ellátottak lakóhelye közötti távolság

lehetőleg ne haladja meg az 50 km-t. Az ellátási szerződés tartalmát a felek szabadon állapítják meg, azzal, hogy a szerződésnek tartalmaznia kell a törvényben meghatározott kötelező elemeket.

A települési önkormányzat és az állam fenntartói feladatainak ellátására kijelölt szerv a gyermekjóléti és gyermekvédelmi feladatainak ellátásáról minden évben köteles – külön jogszabályban meghatározott tartalommal – átfogó *értékelést* készíteni, amelyet – amennyiben önkormányzati feladat ellátásról van szó – a képviselőtestület megtárgyal. Az értékelést meg kell küldeni a gyámhatóságnak, amely javaslattal élhet az önkormányzat, illetve az állam fenntartói feladatainak ellátására kijelölt szerv felé.

A Gyvt-ben és a külön jogszabályban meghatározott személyi és tárgyi feltétellel rendelkező *bármely személy vagy szervezet* folytathat gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltató tevékenységet, illetve ennek érdekében intézményt létesíthet, helyettes szülőt foglalkoztathat, illetve helyettes szülői vagy nevelőszülői hálózatot működtethet. A gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltató tevékenység *működési engedélyhez kötött* szolgáltatói nyilvántartásba történő bejegyzéshez kötött, *az engedélyezés részletes szabályait külön jogszabály határozza meg. szolgáltatói nyilvántartásba történő bejegyzéshez kötött. A működési engedély kiadásáról* szolgáltatói nyilvántartásba történő bejegyzésről a fenntartó kérelmére *a működési engedélyező szerv* első fokon a fővárosi és megyei kormányhivatal szociális és gyámhivatala dönt.

A gyermekvédelmi szolgáltatás keretében nem végezhető olyan szolgáltató tevékenység, amelyet jogszabály kizárólagosan állami szerv hatáskörébe utal, így a területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás biztosítása mindig állami feladat. Továbbá az állam biztosítja a javítóintézetek fenntartását és a gyámhatósági tevékenység ellátását.

Kérdések

1. Hogyan értelmezhető a gyermek fogalma a magyar jogi környezetben

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Mi jellemző a gyermekek alapjog-gyakorlására? (válasz: 6. pont 1. bekezdés)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Mit jelent a nevelésbe vett és a gyermekotthonban elhelyezett gyermek teljes körű ellátáshoz való jog?

.....

.....

.....

.....

.....

4. Határozza meg a különbséget az gyermekvédelmi alapellátás, illetve a szakellátás célja között!

.....

.....

.....

.....

.....

5. Mire kell figyelemmel lenni az alkalmazandó hatósági intézkedés(ek) kiválasztásánál?

.....

.....

.....

.....

.....

Fogalomtár

Gyermek: az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri. A Gyvt. alkalmazásában gyermek a Ptk. 12. §-a szerinti kiskorú.

Kiskorú: aki a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be, kivéve, ha házasságot kötött.

Fiatal korú: az a személy, aki a szabálysértés elkövetésekor 14. évét, bűncselekmény elkövetésekor 12. évét – illetve 2013. június 30-át megelőzően elkövetett bűncselekmény esetén a 14. évét – betöltötte, de 18. évét még nem.

Fiatal felnőtt: az a nagykorú személy, aki a 24. évét nem töltötte be.

Gyermek- (és ifjúság)védelmen tágabb értelemben: minden olyan tevékenység, amelyet a gyermek érdekében a család, az óvoda, az iskola, a munkahely, illetve a társadalom bármely intézménye tesz (pl. kedvezmények, juttatások, intézményi ellátás, jogszabályalkotás). Ez az értelmezés tehát mind a „harmonikusan fejlődő”, mind a hátrányos helyzetű, potenciálisan vagy effektív veszélyeztetett gyermekekre kiterjed.

Gyermekvédelem szűkebb értelemben: állami feladat, amely a különleges védelemre szoruló (veszélyeztetett) gyermekek érdekeit óvja hatósági eszközökkel.

Gyermek védelmijóléti alapellátás: pénzbeli, természetbeni, illetve személyes gondoskodást nyújtó ellátás, amelynek célja, hogy a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, jólétét, és családban történő nevelését elősegítse; az alapellátás a megelőzésre irányul, célja tehát, hogy a gyermek veszélyeztető körülményektől mentesen, saját családjában nevelkedhessen.

Gyermekvédelmi szakellátás: személyes gondoskodást nyújtó ellátás, amelynek célja a családjából (bármely okból) kikerült gyermek helyettesítő védelmének biztosítása

Gyámhatóság: összefoglaló fogalom, értjük alatta a jegyzői gyámhatóságot, járási (fővárosi kerületi) gyámhivatalt, fővárosi/megyei szociális és gyámhivatalt, melyek között a hatáskörök megosztását jogszabály rögzíti

Gyámügyi igazgatás szintjei: központi, területi és helyi szervek alkotják.

Gyermek törvényes képviselője: szülő vagy gyám (családba fogadó gyám, gyermekvédelmi gyám), eseti gondnok (új Ptk. hatályba lépésétől eseti gyám)